

İSTANBUL ÖRNEKLEMİNDE SİGARA KULLANIM YAYGINLIĞI*

Prevalence of Cigarette Use in Istanbul

Dr. Kültegin Ögel¹, Dr. Defne Tamar², Dr. Erol Özmen³, Dr. Tamer Aker¹, Dr. Afşin Sağduyu⁴,
Dr. Cumhuri Boratav⁵, Psk. Olcay Liman⁶

ÖZET

Amaç: Ülkemizde sigara kullanımı ve yaygınlığına ilişkin araştırmaların çoğu okul gençliğine yönelik olarak yapılmış yerel çalışmalardır. Bu çalışmada amaç, İstanbul örnekleminde sigara kullanım sıklığı ve buna eşlik eden sosyodemografik özellikleri araştırmaktır.

Yöntem: Tarama çalışması, İstanbul'un 24 ayrı ilçesinde yaşayan 707 yetişkin ile evlerinde yüzyüze görüşme yoluyla, 2000 yılı Haziran ayında gerçekleştirilmiştir.

Bulgular: Ankete yanıt verenlerin %76,9'u yaşam boyu en az bir kez sigara kullandığını belirtmiştir. Bu oran erkeklerde kadınlarda dört kat daha fazladır. İlk olarak sigara içmeyi deneme yaşı ortalaması 16,9±5.4 yıldır. Düzenli olarak sigara içtiğini belirtenlerin oranı ise %60.3'dür. Düzenli olarak sigara kullandığını belirtenler en yüksek 26-35 yaş grubundadır. Düzenli olarak sigara kullananlar ile kullanmayanlar arasında eğitim düzeyi, medeni durum ve ekonomik durum arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Günde 10 sigaradan fazla içenlerin %79.4'ünün haftada ikiden fazla veya hergün alkol kullandığı tespit edilmiştir.

Sonuç: Araştırmamızda, erkeklerde sigara kullanım yaygınlığının daha yüksek olup, düzenli olarak sigara kullanımına başlamanın erkeklerde daha erken yaşlarda başladığı saptanmıştır. Düzenli olarak sigara kullandığını belirtenler en yüksek 26-35 yaş grubundadır.

Anahtar kelimeler: Sigara kullanımı, yaygınlık, epidemiyoloji, sıklık, nikotin, bağımlılık.

SUMMARY

Objective: Most of the researches on the prevalence of cigarette smoking have been done among adolescent. In this research our objective was to determine the prevalence of cigarette smoking and accompanying socio-demographic characteristics among general population in Istanbul sample.

Method: The research was conducted at June 2000 among 707 adults who live in 24 different districts of Istanbul. The respondents were interviewed face to face at their homes.

Results: %76.9 of the sample reported that they smoked cigarette at least once in their lives. The prevalence of cigarette use was four times greater in males than females. Average age for smoking cigarette for the first time was 16,9 ± 5.4 years and %60.3 of respondents reported that they were regularly smoking cigarette. The highest prevalence for smoking cigarette regularly were found in the 26-35 age group. There were no significant differences among these regarding educational background, economic status and marital status. %79.4 of the respondents who smoked more than 10 cigarettes per day were also drinking alcohol more than twice a week or drinking everyday.

Conclusion: In our research we found out that the prevalence of smoking regularly was higher among males and the age to start smoking was earlier among them. The highest ratio for smoking regularly were found in 26-35 age group.

Key words: Cigarette smoking, prevalence, epidemiology, incidence, nicotine, addiction.

Bağımlılık Dergisi 2003; 4: 105-108

Journal of Dependence 2003; 4: 105-108

¹ Doç. Dr. Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi

² Uzm. Dr. Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi

³ Prof. Dr. Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi

⁴ Doç. Dr. Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi

⁵ Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi

⁶ Psikolog, Psikiyatrik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi

*Bu araştırma Psikiyatrik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (PAREM) tarafından yapılmıştır.

Yazışma Adresi / Address reprint requests to: Doç. Dr. Kültegin Ögel, Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, UMATEM Kliniği, Bakırköy – İstanbul – TURKEY

Elektronik Posta Adresi / E-mail address: ogelk@superonline.com Telefon / Phone: +90 (212) 543 65 65

28 Temmuz 2003'te alınmış, 1 Aralık 2003'te kabul edilmiştir. / Received July 28, 2003; accepted for publication December 1, 2003

GİRİŞ

Günümüzde gelişmiş ülkelerde sigara içme hızı erkek nüfusun üçte biri ile yarısı arasında değişirken, bu oran kadınlarda erkeklerin üçte biridir. Gelişmekte olan ülkelerde erkek nüfusun %40-60'ı, kadınların %2-10'u sigara içmektedir (1). Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre Avrupa bölgesinde yaşayan her üç yetişkinden biri sigara içmektedir. İngiltere'de (1994) nüfusun %27'sinin, Fransa'da (1993) %29.5'inin, Almanya'da (1992) %28.8'inin, İsveç'te (1993) %23'ünün, Yunanistan'da (1994) %37'sinin sigara kullandığı tespit edilmiştir (2).

Pakistan'da 1990-1994 yıllarında sigara kullanım sıklığı %14.2'dir. Bu oran erkeklerde %25.4 iken kadınlarda %3.5'dir. En yaygın kullanım 25-44 yaş grubundaki erkeklerdedir (3). İran'da erkeklerin %26'sının, kadınların %3.6'sının düzenli sigara kullandığı tespit edilmiştir (4). Sigara kullandığını belirtenlerin hergün içtikleri sigara sayısı ortalaması 13.4'dür. Sigaraya başlama yaşı ortalaması ise 21.3 yıl olarak tespit edilmiştir.

ABD'de sekizinci sınıfta öğrenim gören öğrenciler arasında 1995 ve 1996 yılları arasında düzenli olarak sigara kullanımının %19.1'den %21'e yükseldiği, onuncu sınıfta öğrenim gören öğrenciler arasında ise bu oranın %27.9'dan %30.4'e yükseldiği tespit edilmiştir (5).

İstanbul'da dört okulda, 1991 yılında 1500 lise öğrencisi ile yapılan bir anket çalışmasında yaşam boyu en az bir kez sigara kullanım sıklığı %15.7 olarak bulunmuştur (6). Yine İstanbul'da "Gençlik Anketi" 62 okulda 6800 öğrenciye uygulanmıştır, yaşam boyu en az bir kez sigara kullanım oranı %29.4 olarak belirlenmiştir (7).

Türkiye'nin 15 ayrı ilinde standart yöntem ve araçlarla 20.000 öğrenci ile yapılan araştırmanın sonuçlarına göre 15-17 yaş grubundaki gençlerin %22'si hergün sigara içmektedirler (8).

Ankara şehir merkezinden seçilen beş lisede öğrenim gören 501 öğrenci arasında yapılan çalışmada, düzenli sigara kullananların oranı %22.2 olarak bulunmuştur (9). Ankara'da dört ayrı üniversitede okuyan 1382 öğrenci ile yürütülen çalışmada ise, yaşamı boyunca en az bir kez sigara içenlerin %60 oranında olduğu tespit edilmiştir (10).

Sivas'ta öğrenim gören 338 lise öğrencisi ile yürütülen araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin %18.3'ünün sigara içtiği belirlenmiştir (11).

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, Türkiye'de 15 yaş ve üzerindeki 1950 kişilik örneklemde 1970-1972 yılları arasında sigara kullanımı %29, 2250 kişilik örneklemde 1980-1982 yılları arasında %25, 2100 kişilik örneklemde 1990-1992 yılları arasında %25'dir. 1988'de ülkemizde sigara kullanım sıklığı, kadınlarda %24, erkeklerde ise %63 dür (12).

İstanbul'da sigara kullanım boyutunu ve özelliklerini belirlemeyi amaçlayan çalışmada sigara kullanım oranı %45 bulunmuştur. Sigara kullanımı kadınlarda %36.4, erkeklerde %53'dür. Çalışmada, sigara kullananların toplumun yarısı kadar olması ve erkeklerdeki oranların yüksekliği, dünyadaki giderek sigara tüketiminin azalmasıyla paralel olmadığı vurgulanmıştır (13).

1997/1998 yıllarında yapılan çalışmada sigara içimindeki son durum ile geçen 8 yıl içindeki değişimler araştırılmıştır ve erkeklerde %7.1'lik bir azalma, kadınlarda ise %38'lik bir artışın olduğu tespit edilmiştir (14).

Trabzon il merkezinde, 1998 yılında, sigara içme prevalansı erkeklerde %62.4, kadınlarda %32 olarak belirlenmiştir. Kadınlar arasında yaş gruplarına göre sigara içme yönünden farklılık bulunamamasına rağmen, 45 yaş ve altındaki erkeklerin anlamlı olarak daha fazla sigara içtiği tespit edilmiştir (15). Ankara Göğbaşı İlçesinde yaşayan 15 yaş ve üzeri kişilerdesigara içme sıklığı %33.2 olarak tespit edilmiştir. Kullanımın en sık görüldüğü ve sigarayı içip bırakanların en düşük olduğu yaş grubunun 15-24 yıl olup, sigarayı içip bırakanların en yüksek olduğu yaş grubunun 65 yaş ve üzeri

olduğu bulunmuştur. Cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmuş olup, erkekler tüm yaş gruplarında daha fazla sigara içmektedir (16).

Lise öğrencileri arasında sigara içme sıklığı %20-%30 arasında bulunmuştur. Normal popülasyonda da buna benzer oranların bulunması dikkat çekicidir. Bu çalışmada amaç, İstanbul örnekleminde sigara kullanım sıklığı ve buna eşlik eden sosyodemografik özellikleri araştırmaktır.

YÖNTEM

Araştırma, İstanbul'un 24 ilçesinde, 707 olgu üzerinde, 2000 yılı Haziran ayında gerçekleştirilmiştir. Çatalca, Şile gibi 8 çevre ilçenin İstanbul örneklemini tam olarak yansıtmayacağı düşünülerek bu ilçeler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. İlçelerin nüfus ağırlıklıklarına göre örnek sayısı belirlenmiştir. Bu ilçelerde bulunan tüm sokaklar kaydedilerek rastgele örnekleme yöntemi ile seçim yapılmış ve yine her sokaktan aynı yöntemle seçilen hanelere gidilmiştir. Sokak başına 1-2 denekten fazlasının düşmemesine özen gösterilmiştir. Bulunmayan hane, okul, dükkân gibi yerlerin yerine bir sonraki haneye geçilmiştir. Hanede bulunan ve 15 yaşını doldurmuş kişiler arasından çalışmaya kabul eden ve soruları yanıtlayabilecek zihinsel yeterliliğe olan kişiler araştırmaya alınmıştır. Denekler hanede bulunanlar arasından yine rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiş, erkek ve kadın oranları arasındaki eşitliği gözetebilmek amacıyla hafta sonu ve akşam saatlerinde hane ziyaretleri yapılmıştır. Olgularla yüz yüze görüşmeler yapılmış, görüşmelerin %10'una denetmenler ve araştırmacılar da eşlik ederek gerekli geri bildirimlerde bulunmuşlardır. Anketörler çalışma öncesi araştırmacılar tarafından eğitilmiş ve yaptıkları pilot uygulamalar denetmenler tarafından gözden geçirilmiştir. Araştırmaya katılmak istemeyenlerin oranı %4'tür.

BULGULAR

Örnekleminin %51.5'ini erkekler, %48.5'ini kadınlar oluşturmaktadır. Ankete yanıt verenlerin % 76.9'u yaşam boyu en az bir kez sigara kullandığını belirtmiştir. Erkeklerde sigara içme riski kadınlara göre dört kat daha fazladır. DSÖ'ne göre düzenli sigara kullanımı kabul edilen günde en az ve düzenli olarak bir sigara içtiğini belirtenlerin oranı ise %60.3'dür (Tablo 1). Son bir ay içinde hiç sigara kullanmadığını belirtenlerin %41.9 oranında olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2). Son bir ay içinde günde 11 veya daha çok sigara içenlerin oranı ise %64.2 olup, erkeklerde son bir ay içinde günde 11 veya daha çok sigara içme riski kadınlara göre iki kat daha fazladır. (odds ratio oranı (olasılık oranı) = 2.6 / GA (güven aralığı)= 1.7-3.9).

Yaşam boyu en az bir kez sigara kullanımı %38.1, son bir ay içinde en az bir kez sigara kullanımı ise %38.4 ile en yüksek 26-35 yaş grubundadır (Tablo 3). Düzenli olarak sigara kullanımına yine en yüksek 26-35 yaş grubunda, en düşük ise 55 yaş üzerinde rastlanmıştır (Tablo 4).

İlk olarak sigara içmeyi deneme yaşı ortalaması 16,9 ± 5.4 yıldır. Bu oran, erkekler için 15,9 ± 4.4, kadınlar için 18.5±6.3 yıldır. (t =-5,5; p<0.01). İlk olarak sigara içme yaşı ortalaması 18-25 yaş grubunda ise 15.6 ± 3.3 (Tablo 5), düzenli olarak sigara kullanmaya başlama yaşı ortalaması 19.0 ± 5.3 yıldır. Yaş ortalamaları, erkekler için 18,4 ± 4.1, kadınlar için 20.1 ± 6.7 yıldır (T = -2,866 ; sd = 325 ; p< 0.01).

Düzenli olarak sigara kullandığını belirtenlerin eğitim düzeyleri, medeni durumları ve ekonomik durumları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo 6 ve Tablo 7). Düşük eğitim düzeyine sahip olanların (ilkokul, ortaokul, lise mezunları) %57.7'sinin, yüksek eğitim düzeyine sahip olanların (üniversite veya yüksek okul mezunları) %64.8'inin düzenli olarak sigara kullandığı tespit edilmiştir (ki kare = 2.7, P>0.05).

Tablo 1: Yaşam Boyu ve Son Bir Ay İçinde En Az Bir Kez Tütün Kullanım Sıklığının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

	Erkek		Kadın		Genel		Erkek / Kadın olasılık oranı (OR)	Güven aralığı (GA)
	N	%	N	%	N	%		
Yaşam boyu en az bir kez tütün kullanım sıklığı	321	88.2	223	65.0	544	76.9	4.0	2.7-5.9
Son bir ay içinde en az bir kez tütün kullanım sıklığı	246	67.6	165	48.1	411	58.1	2.2	1.6-3.0
Düzenli olarak tütün kullanım sıklığı	204	63.6	124	55.6	328	60.3	1.3	0.9-1.9

Tablo 2: Son Bir Ay İçinde Sigara Kullanım Sıklığının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

	Erkek		Kadın		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Hiç	118	32.4	178	51.9	296	41.9
Haftada bir sigaradan az	17	4.7	18	5.2	35	5.0
Günde 1 sigaradan az	11	3.0	12	3.5	23	3.3
Günde 1-10 sigara	38	10.5	51	14.9	89	12.6
Günde 11 veya daha çok sigara	180	49.5	84	24.5	264	37.3
Toplam	364	51.5	343	48.5	707	100.0

Ki kare=50.9 Sd=5 P=0.000

Tablo 3: Yaş Gruplarına Göre Tütün Kullanım Sıklığı

	Yaşam boyu en az bir kez tütün kullanımı						Son bir ay içinde en az bir kez tütün kullanımı					
	Erkek		Kadın		Genel		Erkek		Kadın		Genel	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
18-25	80	24.9	53	23.8	133	24.4	63	25.6	41	24.8	104	25.3
26-35	111	34.6	96	43.0	207	38.1	89	36.2	69	41.8	158	38.4
36-45	67	20.9	42	18.8	109	20.0	57	23.2	34	20.6	91	22.1
46-55	38	11.8	23	10.3	61	11.2	26	10.6	15	9.1	41	10.0
55+	25	7.8	9	4.0	34	6.3	11	4.5	6	3.6	17	4.1
Toplam	321	59.0	223	41.0	544	100.0	246	59.9	165	40.1	411	100.0

Tablo 4: Yaş Gruplarına Göre Düzenli Tütün Kullanım Sıklığı

Yaş	Erkek		Kadın		Genel	
	N	%	N	%	N	%
18-25	52	25.5	33	26.6	85	25.9
26-35	68	33.3	47	37.9	115	35.1
36-45	53	26.0	29	23.4	82	25.0
46-55	22	10.8	11	8.9	33	10.1
55+	9	4.4	4	3.2	13	4.0
Toplam	204	62.2	124	37.8	328	100.0

Tablo 5: Yaş Gruplarına Göre İlk Olarak Tütün İçme Yaşı Ortalaması

Yaş	N	Ortalama (Sd)	min-max
18-25	131	15.6 (3.3)	6-25
26-35	205	16.3 (4.4)	4-31
36-45	108	17.7 (5.0)	6-38
46-55	61	18.6 (5.5)	6-39
55+	33	21.1 (11.8)	6-60

Tablo 6 : Düzenli Tütün Kullanım Sıklığının Medeni Duruma Göre Karşılaştırılması

	Düzenli sigara kullanıyor					
	Erkek		Kadın		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Evli	138	62.2	88	53.0	226	58,2
Eşi ölmüş	2	66.7	2	28.6	4	40,0
Ayrı	1	100.0	1	100.0	2	100,0
Boşanmış	4	80.0	4	66.7	8	72,7
Hiç evlenmemiş	59	65.6	29	67.4	88	66,2

Ki kare=6.34 Sd=4 P=0.175

Tablo 7 : Düzenli Tütün Kullanım Sıklığının Ekonomik Durumuna Göre Karşılaştırılması

	Düzenli sigara kullanıyor					
	Erkek		Kadın		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Üst	20	69.0	12	52.2	32	61,5
Orta-üst	75	61.5	50	56.2	125	59,2
Orta-alt	76	60.8	43	58.9	119	60,1
Alt	33	73.3	19	50.0	52	62,7

Ki kare=0.327

Sd=3

P=0.955

Daha önce ruhsal tedavi görenlerin %74.4'ünün, daha önce ruhsal tedavi görmeyenlerin ise %59.2'sinin düzenli olarak sigara kullandığı (ki kare = 3.471, sd=1, p=0.062), çalışanların %64.7'sinin, çalışmadığını belirtenlerin ise %54'ünün düzenli olarak sigara kullandığı tespit edilmiştir (ki kare = 6.266, sd=1, p=0.012).

Son bir ay içinde sigara kullanmayanların %47.1'i, son bir ay içinde alkol de kullanmamışlardır. Günde 10 sigara-dan fazla içenlerin %79.4'ünün haftada ikiden fazla veya hergün alkol kullandığı tespit edilmiştir. Son bir ay içinde sigara kullanmayanların ise %8.8'i haftada ikiden fazla veya hergün alkol kullandığını belirtmiştir (ki kare = 58.988, sd=4, p=0.000).

TARTIŞMA

Araştırmamızda, yaşam boyu sigara kullanım yaygınlığı oranının %70'den fazla, son bir ay içinde sigara kullanımı yaygınlığının da %50'den fazla olması İstanbul'da sigara kullanımının yüksek olduğunu göstermektedir. İlk olarak sigara deneme yaşının erkeklerde 16 yaşa kadar düşmesi, yakın tarihlerde okul gençliğine uygulanan anket çalışmalarının bulgularını da destekler niteliktedir (8).

Son bir ay içinde sigara kullanımının erkeklerde daha yüksek olmakla birlikte, kadınlarda da yaygın olduğu tespit edilmiştir. Fakat günlük kullanım açısından değerlendirildiğinde düşük sıklıkta sigara içme oranının kadınlarda da yüksek olmasına rağmen, yoğun kullanım diyebileceğimiz günde 10 sigaradan fazla içenlerin erkeklerde daha sık olduğu bulunmuştur. Bu da erkeklerin bağımlılık şiddetinin kadınlardan daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu bulgu diğer araştırma bulguları ile uyumludur.

Araştırmamızda, örneklemin yarısından fazlasının düzenli olarak sigara kullanıyor olması dikkat çekicidir. Bu oranın Avrupa ülkelerinde %30 civarında olması, İstanbul'da sigara kullanımı yaygınlığının boyutlarını göstermektedir (2). Düzenli olarak sigara kullanımında cinsiyetler arasında önemli fark bulunmamıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki kadın nüfusunda sigara kullanımının daha düşük oranlarda olduğu bilinmektedir (1).

Düzenli olarak sigara kullanımında eğitim düzeyi, medeni durum ve ekonomik durum etkili bulunmamıştır. Sigara kullanım yaygınlığının sosyodemografik değişkenler tarafından önemli düzeyde etkilenmediği anlaşılmaktadır.

Günlük sigara kullanımı açısından yoğun sigara kullananların büyük çoğunluğunun haftada ikiden fazla veya hergün alkol kullanıyor olması, sigara kullanımı ile alkol kullanımı arasındaki ilişki açısından önemli bir bulgudur.

İlk olarak sigara denemenin 16 yaş dolaylarında, düzenli olarak sigara kullanımına başlama yaşının 19 yaş dolaylarında olması, sigara kullanımına karşı ergenlik dönemlerinde önlemler alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Sigara içip bırakanlar ve bağımlılık ile ilgili ulaşabileceğimiz bilgilere yer vermemiş olmamız araştırmamızın kısıtlılıklarındandır. Sigara kullanım yaygınlığının yapılandırılmış görüşme ölçekleri ile araştırıldığı, daha kapsamlı örneklem gruplarının kullanıldığı, yeni yapılacak araştırma ve önleme yöntemlerine ışık tutabilecek araştırmalara ve yapılan araştırmaların yıllar içinde tekrarlanmasına gereksinim olduğu inancındayız.

KAYNAKLAR

- 1- Aşut Ö. Hekim ve Sigara. Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayını, 1993
- 2- WHO Regional Office for Europe. Smoking, Drinking and Drug Taking in The European Region. Copenhagen, 1997
- 3- Nasir K, Rehan N. Epidemiology of cigarette smoking in Pakistan. Psychol Rep 2001; 89:339-341
- 4- Ahmadi J, Khalili H, Jooybar R, ve ark. Prevalence of cigarette smoking in Iran. Am J Public Health, 2002; 92:71-74
- 5- Mathias R. Marijuana and tobacco use up again among 8th and 10th graders. A collection of NIDA notes articles on nicotine addiction; National Institute On Drug Abuse National Institutes of Health, March/April. 1997: 301-443
- 6- Özer ÖA. Ortaöğretimde Öğrencilerin Psikoaktif Madde Kullanımına Yaklaşımı ve Demografik Özellikler. Uzmanlık Tezi, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul, 1991: 18-34
- 7- Ögel K, Tamar D. Uyuşturucu maddeler ve Bağımlılık Okul Eğitim Paketi, Öğrenci Anketi Bulguları, İstanbul: AMATEM- Özel okullar Derneği yayını, Prive Ltd., 1996: 12-23
- 8- Ögel K, Tamar D. Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. Türk Psikiyatri Dergisi 2001; 12; 47- 52
- 9- Delikaya H, İlhan NM., Maral I. Ankara şehir merkezinde bulunan beş lisedeki öğrencilerin sigara ve alkollü içki kullanma durumları. Türkiye'de Psikiyatri Dergisi, 2000; 2:112-120
- 10- Yüksel N, Dereboy Ç, Çifter İ. Üniversite öğrencileri arasında madde kullanımı. Türk Psikiyatri Dergisi, 1994; 5; 283-286
- 11- Doğan O. Lise öğrencilerinin sigara içme alışkanlığı ile bazı değişkenler arasındaki ilişkiler. Düşünen Adam 1989; 3:19-24
- 12- World Health Organization. Smoking Prevalence. World No Tobacco Day; special issue, 1996. Pan American health organization regional office for the Americans of the World Health Organization. Office of Public Information (202) 861-3459
- 13- Aytaçlar S, Türkcen A, Yazman Ü, Akvardar Y. İstanbul'da sigara kullanım boyutu ve özelliklerine ilişkin çalışma, 33. Ulusal Psikiyatri Kongresi, 1-4 Ekim 1997, Antalya
- 14- Onat A, Aksu H, Uslu N, ve ark. Türk erişkinlerinde sigara içimi: kadınlarımızda tiryakilik artma yolunda. Türk Kardiyoloji Dergisi. 1997: 697-700
- 15- Can G, Özlü T. Trabzon il merkezinde sigara içme sıklığı. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi, 1999: 16; 200-203
- 16- Maral I, İlhan NM, Özkan S. Ankara Gölbaşı ilçesinde yaşayan 15 yaş ve üzeri kişilerin sigara içme durumları. Türkiye'de Psikiyatri Dergisi, 2001;3:40-45